

Рецензия на монография: Николова, Д. Г. „Лингвокултурен аспект на современната компютърна терминология (на материал на руски и български езиков)“. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2021. 263 с. ISBN 978-619-201-542-8 (print), ISBN 978-619-201-543-5.

DOI: <https://doi.org/10.46687/WUSP9960>

Предоставената за рецензиране монография е съдържателна и интересна. Изборът на темата е продиктуван от факта, че у нас все още липсва систематизирано описание на компютърната терминология, в още по-голяма степен липсва съпоставително руско-българско изследване в тази област, а в същото време конкретните компютърни единици лавинообразно увеличават броя си и биват използвани от все по-широки потребителски маси. Като обект на изследването се определя руската компютърна терминология, представена на фона на българския ѝ еквивалент. Предметът на изследването е, разбира се, по-конкретизиран – тук авторката спира вниманието си върху езиковия и социокултурния аспект на компютърните термини.

Дияна Николова си поставя една доста амбициозна цел – да определи екстралингвистичните и лингвистичните параметри на компютърната терминосистема и нейната лингвокултурна специфика в двата изследвани езика, като възприема едно малко разширено тълкуване на термина *лингвокултурен*. Тя включва в неговия обем езиковите и

социокултурните особености, характеризиращи формирането и функционирането на компютърната терминология. Всъщност такова разбиране е оправдано от самото название на термина, макар че той претърпява немалко различни интерпретации у различните изследователи.

Задачите за постигане на основната цел на работата са очертани пределно ясно. Тази ясност е плюс за изследването. Но тя дава и повод за известни забележки. Така целта „Уточняване на понятията *термин*, *терминология*, *терминосистема*“ звучи доста претенциозно, защото както е известно и както личи от самото изложение вече много автори са извършили такава уточняваща процедура, но мненията не винаги съвпадат. Следователно, авторката е трябвало да се възползва от направеното вече и да избере най-подходящите за работата ѝ варианти, което тя и прави. Тук ми се иска да добавя, че известна допълнителна ясност по този въпрос щеше да внесе запознаването ѝ с речника на когнитивните термини, съставен от Майя Пенчева и Александра Багашева, но той, за съжаление, не фигурира в списъка на литературата. Отбелязвам специално тази липса, защото тя особено се чувства в едно изследване, в което компютърният термин се разбира като сложна, многослойна езикова единица, като „лингвокогнитивно средство на езика и инструмент за професионална комуникация“. Библиографията е наистина богата, но в нея липсват някои съвременни англо- и франкоезичниезични изследвания на терминологията и това проличава в наличието на отделни тавтологични дефиниции от типа „...най-важният признак на *терминосистемата* е системността и логическата връзка между съставлящите я компоненти...“. Система без системност няма, а логическата връзка между компонентите е по дефиниция задължително качество на всяка система.

Без да се спирам подробно на всичките поставени задачи ще отбележа, че най-важната от тях според мен е

дескрипцията на начините за терминообразуване и терминологична номинация в близкородствените езици и в нейното решаване е основният принос на авторката. Разбира се, голямо практическо значение има и представянето на тематичната класификация на компютърната терминология, адресирано към масовия читател. Тук Дияна Николова е може би първият наш езиковед, съчетал строго научните си задачи с практическата подготовка на широкия читателски кръг; тя е съставила триезичен речник на компютърните термини, чиято цел е „на достъпен език да бъдат обяснени най-популярните термини от сферата на ИТ, основно от стандартните софтуерни Office пакети под управлението на операционната система Windows, както и в най-използваните браузъри за работа в Интернет“.

Авторката сполучливо разделя компютърните термини на изконни, заети и хибридни, като се базира на диахронното виждане за техния произход и като отчита ролята на другите науки (кибернетика, математика, физика, химия, радиотехника и проч.), без които би било невъзможно създаването на специален език на информатиката и електрониката. Лингвистичната разработка на въпроса за компютърната терминология започва с класифицирането им на лексико-семантични групи. Този подход отразява разбирането, че основният въпрос на съвременната лингвистика, а и на всяка лингвистика въобще, е въпросът за значението. Друг важен момент в тази част на работата е несамоцелното използване на статистическите изследвания на конструктивните характеристики на термините и убедителното твърдение, че компютърната терминология следва световната тенденция за икономия на езиковите средства в речевата практика на говорещите. Убедително звучи и твърдението, че компютърните термини се подчиняват на всички дериватологични правила, на които се подчиняват останалите лексеми в живите езици, а различията

трябва да се търсят в активността на начините за терминообразуване.

В работата се чувства една добра дозировка на синтагматичните и парадигматичните наблюдения. Тази уравновесена дихотомия ни дава възможност да се убедим, че в зоната на полилексемните термини и в двата езика забележимо се активира моделът *причастие (активно или пасивно) + същ. име*, напр. рус. *всплывающее меню* / бълг. *изскачащо меню* и под. Този извод има по-широко значение, защото той показва една нова тенденция на възраждане на ролята на причастията и в двата езика и особено е важен за българския език, в който фреквентните измерения на причастната употреба в последно време силно се отличават от тези отпреди няколко десетилетия. Това върви паралелно с активизацията и на деепричастията, за която компютърната терминология едва ли има някаква заслуга, но в рамките на големия процес аналогия може да се предположи, че векторните изменения в една морфологична и дериватологична област могат да стимулират подобни и в друга морфологична област.

Авторката проследява йерархичните връзки в полевата структура на терминосистемите по линията *ядрен термин – микрополета – микрополета от по-ниско равнище* с цел да посочи родово-видовите връзки, демонстриращи системността и логиката на построяването на ИТ терминологията. Това ѝ се отдава много успешно. За не толкова успешно намирам разглеждането на функционално-прагматичните параметри на компютърните термини. В тази част на труда се фиксират вече достатъчно добре известни неща от типа на разграничаването на стандартната и субстандартната терминология, но тук в един ред са поставени професионализмите и жаргонът, което ми се струва неправомерно. Трябва да отбележа, разбира се, и силния момент, който ми направи впечатление в този раздел

– това е признаването на факта, че в ИТ терминологията можем да говорим за размитост на границите между ядрото и периферията и да разглеждаме всички пластове като неделима част от терминосистемата. Изследването на размитите граници (*fuzzy boundaries*) е един от най-важните въпроси на много съвременни лингвистични направления с когнитивен характер, защото те подпомагат изясняването на въпроса за способността на човешкия мозък да оперира с недоизяснени понятия, имащи недоуточен обем и неясно очертан параметър. Това е въпрос и на лингвистичната прагматика, която изучава сложните комуникативни ситуации, гарантиращи силно компромисно разбиране между интерпретатор и адресат поради разликите в изграждането на понятийните им системи.

Тук бих добавила, че когато говорим за прагматични констатации, не се ръководим въобще от предложеното навремето от Пражката школа виждане за център и периферия в изграждането на езиковата архитектура. И наистина, как бихме могли да говорим за център и периферия в зоната, където се наблюдава странното и непонятно за неизкушения потребител явление диграфия (*web-дизайн, update-нуть* и под.)?

Въпросът за терминологичната номинация е поставен в монографията много сериозно в рамките на три аспекта – като лингвистичен, когнитивен и културен процес. Разглеждайки дискуссионните въпроси при трактовката на терминообразуването, авторката проявява много добра осведоменост и, както се вижда, не отъждествява терминообразуването с обикновената деривация, а приема възгледите на Х. Сейгър, М. Попова и техните съмишленици, че терминообразуването не е свързано само с външната форма на лексикалната единица, а е много по-сложен процес, отразяващ възникването на нов обект, неговото осмисляне, категоризиране, концептуализиране и обозначаване с

езикови средства. При изложението на възгледите на споменатите учени ми липсва конкретна декларация за тяхното приемане или неприемане. Лично аз съм склонна да приема по принцип подхода на Сейгър, но в същото време той ми се струва малко краен, тъй като и при нетерминологичната номинация понякога се наблюдават същите етапи на процеса. Друг е въпросът, че в съвременния свят се наблюдава бум на терминологичната номинация, предизвикан от напълно известни екстралингвистични причини. Същото изискване бих имала и към приемането или неприемането на подхода на Л. П. Крисин при разглеждането на заемките. Искане ми се да чуя от авторката приема ли виждането му за асимилация на терминоединиците посредством адаптирането им към граматичните норми на езика приемник и интеграцията им в него.

Намирам за много точна и коректна констатацията на авторката, че превръщането на термини от различните науки в компютърни е характерна особеност на компютърната терминология. Всъщност, тя тук поставя въпроса за така наречената вторична терминологизация, която според справедливата ѝ забележка води до междусистемна омонимия и се превръща в основа за образуване на нови понятия. И тук тя се представя като прецизно мислещ лингвист – веднага забелязва своеобразния дериватологичен продукт, образуването на нови словообразователни гнезда. За описания процес се използва напълно сполучливият и точен термин транстерминологизация, под който се разбира определен вид семантична индукция. Семантичната индукция, разбираана като чуждоезиков импулс за обрастване на домашна дума с ново или дори нови значения, е един от най-важните въпроси на съвременната лингвистична контактология и Дияна Николова се докосва до него деликатно, но напълно професионално. Също така на фона на всички разсъждения за транстерминологизацията

деликатно и елегантно е разгледан въпросът за концептуалната метафора като продукт на най-сложния вид метафоризация, при която по-малка роля се приписва на външния облик на думата, а се търсят същностни връзки между съпоставимите обекти на съдържателно ниво. Същност по този път върви съвременната контенсивна типология на езиците и макар че тя не е в зрителното поле на изследователката, тук отново проличава нейното задълбочено вникване във водещата роля на значението при задвижването на лингвистични процеси с най-различен характер.

Още от времето, когато Едуард Сапир въвежда термина *езиков модел (pattern)*, няма сериозен езиковедски труд, в който да не се поставя по някакъв начин въпросът за основата на основите на всеки език, за моделите. Затова напълно естествено звучи постановката на въпроса за словообразователните модели в компютърната терминология. Те са описани в работата много прецизно и едва ли се нуждаят от специален коментар. Но въпреки това ми се иска да отбележа нещо, което много положително характеризира разглежданата работа. Разглеждането на всеки конкретен въпрос с конструктивен характер е подплатено със солидна теоретична мотивация и това прави изследването много убедително. Така при разглеждането на метафората като начин за изразяване на лингвокултурна специфика за осмисляне на света Дияна Николова се базира на виждането на А. П. Чудинов, според когото метафоричният модел представлява съществуваща в колективното съзнание на носителите на даден език взаимовръзка между понятийни сфери, при която системата от фреймове от една област става база за моделиране на понятийната система на друга сфера.

Споменатата изходна позиция води направо към въпроса за лингвокултурната специфика на компютърните

терминисистеми и тук вниманието е съсредоточено главно върху процеса асимилация на заемките. Те, от своя страна, се разглеждат като неусвоени, полуусвоени и усвоени, като във всяка от споменатите групи се очертават своеобразни множества в зависимост от степента на усвоеност и фреквентност на употребата. Отделя се специално внимание на хибридни (полуусвоените) единици, на термините с междинен статус и др., като не е лишена от вниманието на авторката вариантността. Нещо повече, в монографията се поставя много важният за съвременната лингвистика въпрос от областта на новото научно направление вариология – въпросът за свойството на езика да реагира едновременно, но не непременно в еднаква степен на екстралингвистичния и интралингвистичния фактор при номинациите, на междуезиковите и интеркултурните контакти и проч. И именно тук е мястото да спомена, че граматичната адаптация на заимстваните термини се определя като най-сложна, защото тя при цялата си външна „невинност“ винаги засяга архитектурата на езика приемник. С други думи, можем да говорим за известно надмощие на екстралингвистичния фактор над интралингвистичните закони в зависимост от комуникативните нужди на обществото. Каква по-убедителна илюстрация можем да търсим за известното твърдение на Н. Д. Арутюнова за абсолютната командна позиция на прагматиката по отношение на семантиката и граматиката? Граматиката на всеки жив език е по-стабилна от прагматичните ситуации, възникващи в него, но именно тя, тази езикова архитектура, може да загуби съпротивителната си сила в така наречените вибриращи звена и постепенно да започне да преминава от едно структурно-конструктивно състояние в друго. Дияна Николова не си поставя целта да доказва или опровергава тази теза, но в нейната монография се съдържа богат доказателствен материал за преустройството на езиковите

системи. И именно потенциалната възможност за преустройството на системите лежи в основата на факта, че в тях наред с чисто езиковия аспект се откроява и така нареченият лингвокултурен аспект. Той от своя страна способства терминологията на всяка научна област да се оформя като самостоятелна подсистема на общоупотребимия език със своя специфика. В монографията тази специфика е показана като наличие както на паралелни, така и изпреварващи линии в руски и български при усвояването и адаптацията на компютърните термини. Авторката правилно е отбелязала, че и в двата езика терминосистемите остават отворени при цялата съвременна интернационализация на терминологията и това е безспорно така, защото отвореността на всички множества в живите езици е тяхно obligatorно свойство по дефиниция.

За труда на Дияна Николова може да се говори още много и особено ако се навлезе в конкретиката, свързана с анализа на отделните термини, със съставянето на речника и т.н. Но това е област, която и без специален анализ е повече от ясна за внимателния и професионално ориентиран читател. Отделните забележки и препоръки, направени от мен по хода на разглеждането на монографията целят само нейното окончателно доизглаждане и подобряване, но по никакъв начин не омаловажават достойнствата ѝ. Това е изследване, извършено самостоятелно, добросъвестно, теоретично добре подплатено и изключително полезно за практиката – не само в преподаването на компютърна грамотност, но и за обикновените ползватели на ИТ технологиите.

Стефана Петрова Димитрова

Доктор на филологическите науки, професор
Институт по български език „Проф. Л. Андрейчин“, БАН
stediru@abv.bg